

L'ETNOMUSICOLOGIA

JAUME AYATS

Parlar en un fòrum de debat d'especialistes en musicologia sobre el futur de la disciplina al nostre país és, no cal ni dir-ho, un risc. I crec que aquest risc només es pot assumir des d'un posicionament que per força ha de ser subjectiu, almenys en part, i, per tant, discutible i opinable. La meua intervenció haurà de ser entesa des d'aquesta subjectivitat que ja d'entrada em porta a dir que parlaré com a musicòleg —o sigui, com a observador i estudiós de les pràctiques musicals— més que no pas com a estricte etnomusicòleg, ja que estic convençut que les barreres diferenciadores entre la musicologia històrica i l'etnomusicologia cada cop són menys presents i menys defensables. Evidentment, aquesta consideració no vol —tampoc no podria fer-ho— treure valor a una ben necessària especialització en les eines de coneixement d'una determinada època històrica de la música i/o d'una música concreta.

La intervenció tindrà tres parts: primerament, una mirada sobre la situació actual de l'etnomusicologia en el nostre país; segonament, un repàs a alguns dels plantejaments més fonamentals de l'etnomusicologia contemporània que, en molts casos, encara no formen part del bagatge general de pensament sobre la música en el nostre país; i finalment, un bloc de propostes que, al meu entendre, poden servir de base per elaborar projectes de futur.

SITUACIÓ ACTUAL

Sense entretenir-nos en detalls, cal admetre que la guerra de 1936-1939 va ser un punt decisiu d'inflexió en els estudis i en l'activitat musical del nostre país, i que ha condicionat molt la realitat musicològica fins fa ben pocs anys. Com va passar en altres sectors del coneixement, les conseqüències de la guerra es varen notar en el saber i en la producció intel·lectual d'una manera creixent fins, almenys, una generació després del conflicte. Els estudis sobre música popular —avui en dia s'utilitzaria més aviat l'etiqueta *tradicional*—, prou intensos i força connectats amb els d'altres països europeus durant els anys vint, a partir de 1940 comencen a decandir-se. Disminueix l'activitat i se centra en molt pocs investigadors que, malgrat resultats ben lloables, treballen sovint sols. I com més anys passen, més desvinculats estan de les trans-

formacions conceptuals i metodològiques que es van produint a Europa i a l'Amèrica del Nord. Això encara es fa més evident perquè l'etnomusicologia com a disciplina contemporània sorgeix precisament en els anys cinquanta, i es transforma ràpidament fins a principis dels setanta.

En la postguerra, l'estudi del *folklore musical* i de les músiques no europees, no és a la universitat —on tampoc no hi havia estudis de cap altra mena sobre la música—, cada dia es veu més afeblida la presència que té a l'únic centre d'investigació on és actiu (l'Institut Espanyol de Musicologia),¹ i les iniciatives privades i individuals difícilment es poden sostenir, per raons principalment econòmiques. Això porta a una situació que a principis dels anys setanta era d'una pobresa extrema.

Els anys setanta són temps d'il·lusió, de recuperació nacional, de projectes i d'activitats molt diverses. I entre les activitats col·lectives hi ha tot l'apartat de festes, de cançons i d'identificació amb un patrimoni oral col·lectiu. La conseqüència va ser un notable interès envers elements de la música oral pròpia, amb moltes iniciatives divulgatives, però —com també ha passat amb la interpretació musical— no és fins als vuitanta que la il·lusió inicial i alguns estudis esparsos es van transformant en estudi atent de la disciplina, amb una voluntat col·lectiva de conèixer l'estat de la investigació en altres indrets de la cultura occidental. D'aquesta manera, amb penes i treballs i gairebé sense investigadors professionalitzats —encapçalats per Josep Crivillé amb la seva tasca docent al Conservatori Superior Municipal de Barcelona—, es comencen a desvetllar els interessos de recerca d'una nova generació. Durant alguns anys els treballs són d'orientació molt heterogènia, i en molts casos són fruit de formacions autodidactes, amb les mancances que això comporta. Fins als anys noranta, aquestes coses són lentes, no es perfila un interès per a l'estudi etnomusicològic que vagi més enllà d'iniciatives de cercles molt reduïts, i que tingui una recepció en altres sectors de la societat.² Ara comença a haver-hi un coneixement dels plantejaments internacionals en etnomusicologia, existeix un reduït nombre d'investigadors, d'estudiants en cicles superiors i de musicòlegs interessats en qüestions etnomusicològiques diverses, i un petit ambient social favorable a aquesta mena de recerques. I cal tenir present que aquest «patrimoni» s'ha d'aprofitar i de gestionar correctament per no deixar perdre el que ha trigat prou anys a sorgir.

Tanmateix, no cal enganyar-se, hi ha encara moltes mancances, d'entre les quals en voldríem assenyalat dues que considerem primordials: els principals conceptes operatius de l'etnomusicologia contemporània encara no són gaire coneguts entre els professionals de la investigació i de l'ensenyament

1. Cal no oblidar que dins l'*Anuario Musical* d'aquest Institut aparegueren en els anys quaranta i cinquanta un cert nombre de col·laboracions d'etnomusicòlegs europeus de gran prestigi, com fou Constantin Brailoiu. Però no trobarem gairebé cap ressò en el nostre país.

2. Per esmentar només alguns fets, cal recordar la reunió anual de l'European Seminary of Ethnomusicology de l'any 1993 a Calella, les tesis doctorals que comencen a presentar-se a les universitats catalanes, la progressiva introducció de cursos d'etnomusicologia a les universitats, la creació d'equips d'investigació sobre problemàtiques específiques, i la creació de la Societat Ibèrica d'Etnomusicologia.

sobre la música, en contrast amb el que passa en altres països del nostre entorn; i, en segon lloc, gairebé no existeixen textos bàsics en la nostra llengua que permetin incloure en la formació universitària i, sobretot, en la formació general dels músics i dels ensenyants les contribucions que l'etnomusicologia ha aportat al pensament sobre la música.

ALGUNS PLANTEJAMENTS BÀSICS DE L'ETNOMUSICOLOGIA

L'etnomusicologia contemporània ha contribuït a formular i a difondre diversos posicionaments sobre l'activitat musical que s'han convertit en punts de referència de qualsevol observació o recerca sobre fenòmens musicals. Alguns d'aquests posicionaments malauradament encara són poc coneguts en el nostre país. Deixeu-me'n esmentar alguns de manera sintètica; només seran, és clar, una part dels que es podrien explicitar:

1. La música s'ha d'observar i estudiar com una activitat humana, amb tots els condicionaments metodològics i conceptuals que això comporta, i no pas com un objecte o una realitat independent de la pràctica i de l'ús directe de persones i de comunitats. Això determina, per exemple, entre diverses altres conseqüències, la impossibilitat de *repertoriar* o d'inventariar l'oralitat cantada com si fos un *corpus* escrit, fixat o delimitable; o també determina la necessitat d'observar el document escrit com una traça de l'activitat al voltant de la música i com un mitjà per acostar-nos a l'activitat sonora, però no pas com un element amb finalitat d'estudi en si mateix.

2. La música només es pot entendre com una pràctica social i personal pròpia d'una cultura i d'un moment determinats. Després dels ja clàssics treballs de Merriam (1964) i de Blacking (1973) —o dels més recents de Feld (1984), per exemple—, no es poden ignorar les vinculacions socials, culturals i històriques de l'expressió musical, i no es pot estudiar un fenomen musical sense tenir en compte que, a més de l'element sonor, s'han de recollir les concepcions que sostenen l'activitat musical i els comportaments humans que hi estan relacionats. En aquesta línia, els estudis musicològics prenen especial valor en relació amb les vivències musicals actuals: pensar sobre l'activitat musical vol dir, també, entendre i poder intervenir en la gestió de la nostra experiència sonora actual. Molts treballs mostren com les músiques actuen en el diàleg social a manera de metàfores de la vida col·lectiva i personal —d'identificacions, de demostració d'actituds i de valors, de rebuig, de marca de classe, d'origen o de grup, etc. Parlar de músiques és un dels terrenys privilegiats de l'argumentació en la nostra societat, fins i tot quan se'n parla des de la distància històrica que observa les músiques del passat. I els investigadors tenim el deure no tan sols de saber-ho, sinó també d'articular la nostra activitat conseqüentment.

3. L'etnomusicologia ha anat progressivament eixamplant el camp de les músiques que es podien estudiar. En un procés paral·lel a la transformació del

concepte de música en la nostra societat, que s'ha anat estenent i aplicant a cultures molt distants de la nostra, l'etnomusicologia ha anat incloent en el seu àmbit d'observació expressions sonores cada cop més diversificades i perifèriques, tant pel que fa a regions geogràfiques com pel que fa a activitats sonores de les societats occidentals i, fins i tot, també pel que fa a dimensió històrica. Això possibilita que el mateix concepte de música adquireixi una posició de relativitat cultural que s'ha d'anar concretant en cada període i en cada situació històrica, i que en lloc d'entendre's com si es tractés d'un absolut que afectaria a tota la humanitat, passi a ser tingut en compte com una noció pròpia de la cultura europea que té a veure amb les nostres concepcions i amb els nostres usos. Per aquest camí, es fa més fàcil i entenedor el panorama musical complex que cada dia es desplega al nostre entorn, amb nivells jeràrquics, de valoració, històrics i geogràfics diversos. I, també paral·lelament, la disciplina musicològica deixa d'ignorar, amb apriorismes infundats, determinades expressions musicals populars, marginals, de moda o exòtiques, i les afegeix a l'ample àmbit d'allò que han de ser els interessos propis de la disciplina.

4. Finalment, voldria destacar la idea d'interdisciplinarietat en l'estudi dels processos musicals. L'etnomusicologia, en una evolució anàloga a les altres disciplines de les ciències socials, va abandonant el seu compartiment de saber clarament definit i separat de les altres disciplines, i passa a tenir necessitat d'una col·laboració interdisciplinària, amb múltiples punts de vista i aproximacions diverses al fenomen que s'observa. Per aquesta via preten explicar d'una manera més àmplia, més profunda i més convincent les activitats sonores i socials que observa. Segons la meua opinió personal, d'entre les disciplines que ens envolten, n'hi ha una que hauríem de tenir especialment en compte: la lingüística. Històricament la musicologia ha estat seguidora de concepcions i metodologies de recerca que provenen del camp filològic. Per tant, seria una llàstima que no estiguéssim amatents als profunds canvis que la lingüística manifesta en els darrers vint anys. Els postulats i les aplicacions metodològiques de les lingüístiques del text i de les lingüístiques de l'ús són, al meu entendre, imprescindibles per a la recerca en musicologia. Crec que, més aviat o més tard, acabaran essent eines necessàries per a la nostra tasca.

PROPOSTES DE FUTUR

Parlar del que és convenient de cara al futur encara és més opinable i més discutible que els apartats anteriors. No obstant això, cenyint-me a l'àmbit estricte de l'etnomusicologia, faré alguns suggeriments, potser massa obvis i massa vagues, amb el desig que en el diàleg que certament haurà de seguir les actuals sessions es puguin concretar en propostes més concretes i pràctiques. Els dividiré en tres apartats: investigació, ensenyament i difusió.

Investigació

a) Cal promoure amb més intensitat contactes internacionals i diversificats. El treball de recerca cada dia és més feina d'un equip que no pas d'una persona, i cada dia és més multidisciplinari. No podem pretendre, doncs, obtenir resultats independents del que es fa en d'altres centres de recerca i amb llacunes —inevitables en la labor estrictament individual— sobre les noves conceptualitzacions i les noves metodologies que es van assajant.

b) En la línia de superar les barreres entre disciplines i entre sectors, cal trobar fórmules d'orientar la recerca que puguin harmonitzar punts de vista i estudis que d'entrada semblaria difícil que poguessin coincidir. Un cas pràctic és la possibilitat d'articular treballs contrastats entre investigadors en etnomusicologia, investigadors i/o activistes en la línia del folklore musical, i músics que s'interessen en la recerca des de l'activitat pràctica de la música.

c) Cal promoure la creació d'equips interdisciplinaris de recerca sobre un determinat procés musical, en el marc de les disciplines de les ciències socials, i segons les característiques de cada tipus de treball.

Ensenyament

a) S'han d'incloure en els objectius de l'ensenyament general obligatori les reflexions sobre l'activitat musical que observem en la nostra societat. Han de poder-se fer intervenir en l'educació dels nens i dels joves nocions i observacions sobre el paper d'articulació social que adjudiquem a les diverses músiques, i sobre la possibilitat de formar-se en una vivència musical més àmplia i contrastada —com a oients i com a creadors de músiques. Això comporta un camp molt ampli d'actuacions: difondre nocions, materials i propostes educatives entre els ensenyants; participar en la formació específica del professorat; crear materials i procediments; etc. A les escoles o en els conservatoris de música, el procés haurà de ser paral·lel, tenint en compte les inèrcies històriques que probablement caldrà vèncer.

b) En l'ensenyament universitari —a més de l'espai propi que evidentment pertoca a l'etnomusicologia dins de les formacions en musicologia— caldrà fomentar una presència dels plantejaments socials sobre la música en el conjunt de les ciències socials, fet que obre un vast camp de cooperació i de treball conjunt.

Difusió

Finalment, cal tenir en compte la incidència social que poden tenir algunes de les nostres reflexions sobre la música. L'activitat musical actualment és un dels fenòmens amb més presència social i amb més poder econòmic i ideològic. L'etnomusicologia no pot actuar com si per naturalesa no pogués tenir el seu espai d'intervenció en els debats i en la gestió social que determina, de

mica en mica, el futur de l'activitat musical del país. Com qualsevol altre col·lectiu o institució, es pot fer sentir en la línia de desfer tòpics i malentesos sobre l'activitat musical que són ben vius en els cercles de presa de decisions, o també mostrant les argumentacions ideològiques i/o estètiques que s'articulen al voltant dels processos musicals. El món professional de la música, el món de la gestió musical o, també, la mateixa administració, mostren dubtes i perplexitats que, des de la nostra posició —i com una més de les veus socials que hauran d'escoltar— caldria poder comentar.

Potser les propostes que hem esbossat són massa àmplies per a ser realitzables des d'un cercle d'interessos certament reduït, però cal admetre que el pes que l'activitat musical té en la vida de la societat actual demana dels investigadors sobre fets musicals una resposta a no pas pocs dubtes, dilemes i plantejaments de futur.

ALGUNES REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- BLACKING, John, *Fins a quin punt l'home és músic? (How musical is man?)* Vic: Eumo, 1987 (Seattle: University of Washington Press, 1973). Pròleg de Jaume Aiats.
- BLUM, S.; BOHLMAN, Ph.; NEUMAN, D.M., (ed.), *Ethnomusicology and Modern Music History*. Urbana i Chicago: University of Illinois Press, 1993.
- CASTELLÀ, Josep M. *De la frase al text: teories de l'ús lingüístic*. Barcelona Empúries, 1992.
- ÉLUERD, Roland, *La pragmatique linguistique*. París: Nathan, 1985.
- FH, Steven. «Sound Structure as Social Structure», a *Ethnomusicology*, XXVIII, 3 (setembre de 1984), p. 383-409.
- LABORDE, Denis (ed.), *Tout un monde de musique: Identifier, enquêter, analyser, conserver*. París: L'Harmattan, 1996.
- LEPPERT, Richard; McCLARY, Susan (ed.), *Music and Society: The politics of composition, performance and reception*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990 (1987).
- MAGRINI, Tullia (ed.), *Uomini e Suoni Prospettive antropologiche nella ricerca musicale*. Bolonya, Clueb, 1995.
- MARTÍ, Josep, «Hacia una antropología de la música» en *Anuario Musical*, 47 (1992), p. 195-225.
- MERRIAM, Alan P. *The Anthropology of Music*. Evanston (Illinois): Northwestern University Press, 1964.
- NETTL, Bruno; BOHLMAN, Philip V. (ed.), *Comparative Musicology and Anthropology of Music. Essays on the History of Ethnomusicology*. Xicago: The University of Chicago Press, 1991.
- STOKES, Martin (ed.), *Ethnicity, Identity and Music The Musical Construction of Place*. Oxford: Berg, 1994.